

SINONIMINIS ŽODŽIŲ REIKŠMIŲ AIŠKINIMAS
„LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNE“

A. LYBERIS

Akademinis „Lietuvių kalbos žodynas“ yra pirmas platus, vienakalbis, aiškinamasis lietuvių kalbos žodynas. I jį dedama ne tik šių dienų leksika, bet taip pat žodžiai, paimti iš seniausių lietuvių kalbos rašto paminklų, iš svarbiausių žodynų, tautosakos rinkinių ir kitų šaltinių. Ypač daug „Lietuvių kalbos žodyne“ liaudies kalbos leksikos, įvairių tarminių, sritinių žodžių ir plačiau žinomų skolinių.

Aiškinamojo žodyno uždavinys — apibrėžti žodžių reikšmes, iškelti įvairius prasminius bei stilistinius jų atspalvius ir vartoseną kalboje.

Pirmieji „Lietuvių kalbos žodyno“ tomai, pradėti ruošti dar buržuazijos valdymo metais, neturėjo tikslo smulkiai aprašyti žodžių reikšmes, išnagrinėti visus jų niuansus. Buvo stengiamasi iškelti tik svarbiausias reikšmes ir jas aiškinti kiek galint trumpiau, glausčiau, gausiai tam reikalui vartojant sinonimus ir iliustruojamuosius pavyzdžius. Daugybė žodžių, pvz., *aklas, atviras, atbulas, badyti, baimė, baisus, dauba, dundēti* ir kt., buvo aiškinami vien tik sinonimais. Užtat buvo stengiamasi pateikti kiek galint daugiau iliustruojamų pavyzdžių iš literatūros ir liaudies šnekamosios kalbos, paliekant pačiam skaitytojui susivokti iš jų įvairius reikšmės atspalvius.

Tuo atžvilgiu pirmieji „Lietuvių kalbos žodyno“ tomai daug kuo mums primena garsaus rusų leksikografo V. Dalio žodyną¹. Vis dėlto ir V. Dalio rusų kalbos žodyne, ir pirmuojuose „Lietuvių kalbos žodyno“ tomuose vartojamas ne tik sinoniminis, bet ir aprašomasis žodžių reikšmių aiškinimo būdas. Viena, ne visi žodžiai turi sinonimą, antra, ne visada galima sinonimais tiksliai paaikiškinti žodžius. Dėl to minėtuose žodynuose daug kur žodžio reikšmės aiškinamos aprašomai.

Tolimesni „Lietuvių kalbos žodyno“ tomai (III – VI), paruošti jau tarybinės santvarkos metais, žodžių reikšmių aiškinimu nemaža skiriasi nuo pirmųjų tomų.

¹ Plg. paties V. Dalio pažiūrą į žodžių reikšmių aiškinimą: «При объяснении и tolковании слова вообще избегались сухие, бесплодные определения, порожденные школьства, потеха зазнавшейся ученоности, не придающая дѣлу никакого смысла... Передача и объяснение одного слова другимъ, а тѣмъ паче десяткомъ другихъ, конечно вразумительнѣе всякаго определенія, а примѣры еще болѣе поясняют дѣло». Толковый словарь живаго великорусского языка, Владимира Дала, томъ первый, С.-Петербургъ, Москва, 1880, р. XXII.

Juose stengiamasi praplēsti žodžių aiškinimo ribas, smulkiau ir detaliau išnagrinėti žodžių reikšmes bei jų niuansus, skyrium iškelti frazeologinius žodžių junginius, pavartojojant tam reikalui tarybinės leksikografijos žodžių aiškinimo metodus. I pirmą vietą iškeliamas aprašomas žodžių aiškinimas, īgalinantis plačiau ir tiksliau atskleisti žodžių semantiką. Bet dalis žodžių ir toliai aiškinama atitinkamais sinonimais, plačiai žinomais ir vartojamais literatūrinėje kalboje.

Tad ir kyla klausimas, kada vartotinas „Lietuvių kalbos žodyne“ sinoniminis žodžių reikšmių aiškinimo būdas.

Pirmausia reikia pažymeti, kad tuo tarpu mums rūpės leksiniai sinonimai ir nebus liečiama gramatinė sinonimika, t. y. įvairūs darybiniai ir kitokie žodžių variantai, pvz.: *kuoka* ir *kuokas*, *gedulas* ir *gedulys*, *brolybė* ir *brolystė*, *gyvulys* ir *gyvolis* ir kt., nes ji beveik nieko nauja neduoda minties patikslinimo reikalui ir „Lietuvių kalbos žodyne“ dažniausiai yra aiškinama nurodomuoju būdu, pvz.: *gyvolis*, pažymėjus *dial.* (dialektinis), siunčiamas pažyma *žr.* (žiūrėk) į žodį *gyvulys*. Jei abu variantai vienodai plačiai vartojami ir neturi pirmenybės vienas prieš kitą literatūrinėje kalboje, tai vienas (pirmesnis pagal alfabetą) apibrėžiamas, o antrasis tik paaiškinamas pirmuoju, pvz., *gaiveliotis*, *-iojas*, *-iojos gaivelėtis*.

Kas kita yra leksinė sinonimika. Tai ne dubletinės žodžių formos, besiskiriančios tam tikrais darybiniais elementais, o skirtinges garsinės sudėties, bet vienodos ar artimos reikšmės žodžiai, vartojami tam tikriems reikšmės atspalviams žymeti arba stilistiniais sumetimais.

Leksiniai sinonimai „Lietuvių kalbos žodyne“ žodžiams aiškinti vartojami dviem atvejais: 1) kaip pagalbinė priemonė aprašomajam apibrėžimui ir 2) kaip savarankiška aiškinamoji priemonė.

Daugiausia sinonimai eina pagalbine priemonė aprašomajam apibrėžimui. Šiuo atveju pirmausia žodžio reikšmė apibrėžiama aprašomai, po to (po taško kablelio) duodama daugiau ar mažiau sinonimų, pvz., žodis *gabalas* pirma apibrėžiamas aprašomuoju būdu „atskira daikto dalis“, o po to pridedami sinonimai – *luitas*, *lustas*, *grumulas*. Panašiu būdu apibrėžiamas ir žodis *kampus* – „vieta, kur susikerta dvi linijos, plokštumas, sienos ar daiktai“, po to dar pridėdamas sinonimas *kertė*. Čia sinonimai papildo aprašomą reikšmės apibrėžimą, kartais gana trumpą bei glaustą, ir parodo, kad tam pačiam reikalui vartojama ir daugiau žodžių, kurių reikšmių paaiškinimą skaitytojas susiras ir savo vietoje. Galimas daiktas, kad pateikiamų sinonimų reikšmė skaitytojui bus geriau žinoma, ne kaip aiškinamasis žodis, o tai padės jam geriau suprasti ir aiškinamąjį žodį. Savaimė aišku, kad vieno žodžio aiškinimas kitu ne visada gali būti tikslus ir teisingas, nes tokį žodžių, kurių reikšmės absoliučiai sutaptų, kalboje yra nedaug. Bet šiuo atveju sinoniminis aiškinimas yra tik pagalbinis, nes aiškinimo pagrindu čia eina aprašomasis žodžio reikšmės apibrėžimas.

Naudojantis sinonimais kaip savarankiška aiškinamaja priemonė, žodžio reikšmė aprašomai nebeapibrėžiama, o aiškinamasis žodis tiesiog sugretinamas su kitais žodžiais, artimais ar vienodais savo reikšme.

Leksiniai ·sinonimai savarankiška aiškinamaja priemonė „Lietuvių kalbos žodyne“ eina šiais atvejais:

1) aiškinant *tarminius*, *sritinius* žodžius, pvz., *tarminis* žodis *kéltuva* aiškinamas plačiai žinomais literatūriniais žodžiais *galvijas*, *gyvulys*; *gorūs* – *kartus*, *aitrus*, *gaižus*; *dagà* – *derlius*, *branda*; *káikinti* – *erzinti*, *pykinti*, *tyčiotis* ir kt.;

2) aiškinant pasenusius arba archaizmais virtusius žodžius, pvz., **ātakia** aiškinamas sinonimu *kerštas*; **āšmas** – *aštuntas*; **godōnė** – *pagarba*;

3) aiškinant svetimybes, žargonizmus ir kitus literatūrinėje kalboje nevartojamus žodžius, pvz., **glūšas** (lenk. głuszy) – 1. *kurčias...* 2. *paikas, kvaišas, žioplas, negudrus*; **kačerga** (brus. качарра) – *žarsteklis, maišiklis*. Išimti sudaro tie literatūrinėje kalboje nevartojami žodžiai, kurie neturi lietuviškų atitikmenų. Tuo atveju jų reikšmė aprašoma, pvz., **karabėlė** (lenk. karabela) – *trumpas, platus, truputį lenktas kardas*;

4) aiškinant neprigijusius ar nevykusiai sudarytus naujadarus ar vertinius, pvz., **apýstova** (rus. обстановка) – *aplinkybė*; **aīnis** (nevykusiai išvestas iš žodžio *atainis*) – *papėdininkas, palikuonis, sūnaitis*; **gintuvė** (K. Širvydo darinys) – *tvirtovė*; **gérbūvis** (lenk. dobrobyt, vok. Wohlsein) – *gerovė*; **išguldýti** (lenk. wykładać) – *išaiškinti, išdėstyti; dangútyra* (neprigijes darinys) – *astronomija* ir kt.;

5) aiškinant kai kurias perkeltines žodžių reikšmes, pvz., žodis **kárštas** „Lietuvių kalbos žodyne“ turi ir perkeltinių reikšmių: 2. *nuosirdus, uolus, stiprus* (karštas noras, pritarimas, karšta meilė, širdis); 3. *staigus, ūmus, greitas* (karštas žmogus, karštas kraujas, karštas žirgas); 4. *skubus neatidéliotinas* (karštas darbas). Šias žodžių reikšmes sunku būtų tiksliau apibrėžti: jos kalboje nėra pakankama ryškios, išsiskyrusios, savarankiškos ir išaiškėja tik iš frazės, kurioje vartojomos. Tad joms paaiškinti pakanka sinonimų.

Taigi sinonimai kaip savarankiška aiškinamoji priemonė „Lietuvių kalbos žodyne“ vartojami tik stilistiškai nuspalvintiems arba literatūrinėje kalboje nevartojamiems žodžiams aiškinti. Visi kiti žodžiai aiškinami aprašomuoju, nurodomuoju ar kitokiu būdu. Kai šios taisyklos nepaisoma, daroma klaida, kuri logikoje vadina „ratu apibrėžime“ (pvz., žodži *gražus* paaškinus sinonimu *puikus*, o pastarąjį – vėl žodžiu *gražus*). Iš tokio aiškinimo nė kiek nepaaiškės, ką reiškia vienas ir kitas žodis, ir ar yra tarp jų koks nors reikšmės skirtumas. Vieną žodį aiškinti kitu galima tik tuo atveju, kai pastarasis „Lietuvių kalbos žodyne“ turi aprašomąjį apibrėžimą.

Reikia paminėti ir kitos atvejas, kai sinoniminiai aiškinimai „Lietuvių kalbos žodyne“ nevartojami:

1) literatūrinės kalbos žodžiai neaiškinami tarminiais, pasenusiais, skolintais arba literatūrinėje kalboje nevartojamais žodžiais, pvz., žodis **gaīsas** „Lietuvių kalbos žodyne“ pirmas aprašomai apibrėžiamas – „*dangaus raudonumas nuo tekančios ar besileidžiančios saulės, šviesos ruožas nuo tolimo gaisro*“, o po to (po taško kablelio) kaip papildoma aiškinimo priemonė, pridedamas sinonimas *pašvaistė*, bet ne tarminiai žodžiai *žiora, pažiora, kaisra* arba svetimybė *pazaras*; žodis **kovà** nėra aiškinamas nevykusiu S. Daukanto naujadaru *karmuša*, arba **ka-liōšai** – *purvabridžiai* ir t. t.;

2) tiesioginės reikšmės žodžiai neaiškinami perkeltinės reikšmės žodžiais – sinonimais, pvz., žodis **bijóti** neaiškinamas metaforiniu sinonimu *drebēti*; žodis **daugybė** – perkeltinės reikšmės žodžiais *baisybė, galybė, kalnai, marios* arba idiomomis *gyva bala, gyvas kelmas (galas, velnias)*;

3) neutralūs stilistiniu atžvilgiu žodžiai neaiškinami ekspresyvinio, emocinio ar kitokio stilistinio atspalvio žodžiais, pvz., žodis **gérti** neaiškinamas tokiais sinonimais, kaip *maukti, kliaukti, riaukti, sriaubti, vempti, bizyt* ir pan., turinčiais

ryškų menkinamąjį atspalvį; žodis **arklýs** neaiškinamas žodžiu *žirgas*, nes pastarasis reiškia gerą, paprastai jojamą arklį, dažnai minimą liaudies dainose.

Žodžiai, turī koki nors ekspresyvinė-emocinė atspalvė, gali būti aiškinami stilistiniu požiūriu neutraliais žodžiais – sinonimais. Bet to ne visada pakanka – kartais dar reikia nurodyti ir tą ekspresyvinė-emocinę aiškinamojo žodžio atspalvę, reikia sinoniminę aiškinimą išplėsti į aprašomąjį. Pvz., žodis **milžiniškas** aiškinamas žodžiais *labai didelis* – prie sinonimo *didelis* pridedamas pažymėjimas *labai*. Panašiai aiškinami žodžiai *geisti* – *labai norēti*; **kimšti** – *godžiai ir daug valgyti* ir kt. Tokį aiškinimo būdą būtų galima pavadinti sinoniminio-aprašomoju, nes čia vienas žodis aiškinamas kitu, paprastai turinčiu platesnę reikšmę, pridėjus dar ir aiškinamojo žodžio prasminį ar stilistinį atspalvį nurodantį žodį.

Sinonimų reikšmės atspalviai ne visada lengvai apibrėžiami, nors iš konteksto ir jaučiami. Jie gali reikštis įvairiais būdais: 1) kokios nors ypatybės gradacija, pvz.: *baisus, išgätingas, siaubingas*; 2) reikšmės platumu, pvz.: žodis *artimas* yra platesnės reikšmės, negu jo sinonimas *gretimas*; 3) konkretumo ar abstrakto laipsniu, pvz.: *daiktas* yra konkretesnės reikšmės žodis kaip *dalykas*; 4) kokiais nors prasminiais ypatumais, pvz.: *daina* žymi bet koki nedidelį vokalinj-muzikinį meno kūrinį, atliekamą choro ar vieno asmens, o jos sinonimas *giesmė* žymi iškilmingą panašios rūšies meno kūrinį.

Tokie ir panašūs sinonimai „Lietuvių kalbos žodyne“ aiškinami sinoniminio-aprašomoju būdu.

Žodžių reikšmės artimumo bei panašumo sąvoka yra gana reliatyvi: kas vienam atrodo artima ar panašu, kitam gali atrodyti net skirtinga. Sinonimų reikšmės artimumas kartais suprantamas labai plačia prasme. Pavyzdžiui, ne vietoje rodoma *drąsa*, susijusi su pavojumi gyvybei, gali būti kieno pavadinta *beprotyle*, arba tévu *lepinimas* savo vaikų gali būti vadinamas jų *gadiniimu*. Aišku, kad tarp šių žodžių nėra jokio sinonimiškumo. Tai tik potencialus, priklausas nuo situacijos žodžių reikšmės panašumas. Sinonimai apima ne individualius ar atsitiktinius reikšmės panašumo atvejus, o pastovius žodžių reikšmės santykius, susidariusius kalboje per ilgesnį jos vystymosi laikotarpi.

Žodžių sinonimiškumą nustatyti padeda tam tikras kriterijus – žodžių pakeiciamumas, t. y. galimumas vieną žodį vartoti vietoje kito tame pačiame kontekste, per daug nepakeičiant pačios minties. Kur toks pakeitimasis negalimas, paprastai nėra nė sinonimų, o tik skirtinges reikšmės žodžiai. Nors šis kriterijus nėra absolūčiai tvirtas, daug kieno ginčijamas, bet leksikografiniame darbe jis būtinės. Leksikografui reikia būtinai patikrinti aiškinimuose duodamus sinonimus, ar jie gali kontekste pakeisti aiškinamąjį žodį. Jei negali, tai nuo jų reikia atsisakyti, nes jie ne tik nepadės geriau suprasti aiškinamąjį žodį, bet tam tikrais atvejais net klaidins skaitytoją. „Lietuvių kalbos žodyne“, parenkant' sinonimus, kaip tik šiuo kriterijumi ir vadovaujamasi, pvz., žodis **kaimenė** aiškinamas taip: „*būrys gyvulių; banda*“ (pridedamas sinonimas *banda* gali visiškai pakeisti žodį *kaimenę*).

Lygiai reikšmių sinonimų, t. y. tokų, kurie savo reikšme visiškai sutaptą, kalboje yra nedaug. Tai daugiausia termininiai dubletai bei artimi jiems žodžiai, pvz., *lēktuvas* – *aeroplanas*, *trūkumas* – *defektas, kepenys* – *jaknos* ir pan. Kalba nemégsta betikslį žodžių, nieko naujo neduodančių minties patikslinimo reikalui. Ilgesnis vienareikšmių paralelinių žodžių egzistavimas kalboje yra nepatogus dalykas. Ilgainiui vienas kuris iš paralelizmų gali išnykti arba igauti kitą kurį pras-

minę ar stilistinį atspalvį, pvz., *aeroplanas* turi jau pasenusio žodžio atspalvį ir ne kiekviename stiliuje vartojamas.

Kadangi lietuvių literatūrinė kalba, palyginti su kitomis kalbomis, yra dar gana jauna, tai joje žymiai daugiau paralelinių žodžių negu kitose kalbose. Pavyzdžiui, paraleliškai vartojami žodžiai *drebulė* – *epušė*, *kadagys* – *églis*, *gandras* – *gužutis*, *vieversys* – *vyturys*, *kiškis* – *zuikis*, *antinas* – *gaigalas*, *banga* – *vilnis*, *klojimas* – *kluonas*, *baslys* – *kuolas* – *mietas* ir kt. Šios rūšies sinonimai visais atvejais gali vienas kitą pakeisti. „Lietuvių kalbos žodyne“ jie plačiai vartojami kitiemis žodžiams aiškinti, pvz., žodis *kiškis* taip apibrėžiamas: „graužikų šeimos laukinis gyvulėlis; *zuikis*“ (pridedamas gale lygiareikšmis sinonimas *zuikis*).

Bet didžioji dalis sinonimų nėra lygiareikšmiai žodžiai – jie skiriasi nors ir nežymiaisiais reikšmės ar stiliaus atspalviais. Dėl to, aiškinant žodžius, sinonimais reikia naudotis atsargiai, nes visada yra pavojujus suklysti – suteikti žodžiui tokią reikšmę ar atspalvį, kurio jis neturi. O sinonimų lietuvių kalboje yra labai daug. Mūsų kalbos sinonimikos turtingumą ir įvairumą yra iškélęs dar Pilypas Ruigys. Jis rašė: „Mūsų kalbai netrūksta nei sinonimų, nei mažybinių žodžių, nei dalyvių, nei kaitomų priesagų skirtiniams dalykams pavadinti... Jeigu vokiečiai, apie vyrą, arkli, švarką, žirnį kalbėdami, vartoja tą patį žodį *grau*, tai lietuvių pilkumi pažymėti panaudoja skirtingus žodžius: *vyras* – *žilas*, *arklys* – *širmas*, *žirniai* – *raini* arba *būri*. *Wie viel?* pasakoma žodžiais: *keli?* *kiek?* *kaip daug?* *keletas?* (pastarasis kalbant apie gyvus padarus). *Grob*, kalbant apie šieną – *stambus*, apie malkas – *storos*, apie drobę – *kieta*. *Waschen* verčiamas *mazgoti* rankas, *prausti* veidą, *skalbt* drabužius“².

Panagrinėjus lietuvių kalbos žodynинę sudėtį, galima pastebėti, kad ne visos žodžių kategorijos vienodai gausios sinonimų. Todėl, aiškinant žodžių reikšmes, ne visada vienodai dažnai galima panaudoti sinoniminius aiškinimus.

Ypač dažnai sinonimai vartojami, aiškinant veiksmažodžius, nes ši kalbos dalis ypatingai gausi sinonimų, pvz., žodis *lyti* lietuvių kalboje turi apie 20 sinonimų, žodis *válgysi* – apie 25 sinonimus, o veiksmažodis *eiti* su visais reikšmės atspalviais – daugiau kaip pusšimtį sinonimų.

Labai daug sinonimų turi ir būdvardžiai. Pvz., savoka **biaurùs** lietuvių kalboje reiškiama tokiais sinonimais: *darkus*, *dargus*, *grasus*, *koktus*, *atšiūžus*, *šlykštus*. Paskutinis žodis žymi aukščiausią biaurumo ypatybės laipsnį. „Lietuvių kalbos žodyne“ būdvardžiai ypač linkstama aiškinti vienais sinonimais. Tačiau kai kur tie aiškinimai netikslūs, pvz., žodis *gēras* aiškinamas žodžiais *meilus*, *malonus*; *gailestingas*; *nepiktas*. Kaip matome, tai labai skirtinges reikšmės žodžiai, jie ne sinonimai (*geras* nebūtinai turi būti *gailestingas* ar *nepiktas*). Sie žodžiai, gal būt, tiktų aiškinti atskiriems tos reikšmės niuansams, bet ne bendrai reikšmei.

Daiktavardžiai, palyginus su veiksmažodžiais ir būdvardžiais, turi daug mažiau sinonimų. Tokie konkrečių daiktų pavadinimai, kaip *žemė*, *vanduo*, *oras*, *saulė*, *medis*, *žolė* ir kt., iš viso neturi sinonimų. Daugiau sinonimų turi kai kurie abstraktūs daiktavardžiai, pvz., *baimė*, *džiaugsmas*, *noras*, *ginčas*, *daugybė* ir pan.

Skaityvardžiai ir įvardžiai iš viso beveik neturi sinonimų. Jei pasitaiko kartais šios kategorijos žodžiams koks sinonimas, tai tik stilistinis, pvz., vietoje *septintas*

² Ph. Ruhig. Betrachtungen der Littauischen Sprache., Königsberg, 1745, p. 70.

kartais pavartojamas archainis sinonimas *sekmas*; vietoje įvardžio *jis* kai kada vienos koloritui sudaryti pavartojamas tarminis sinonimas *ānas*.

Apskritai, sinonimai žodžių reikšmėms aiškinti turi būti vartojoami gana saikingai. Dviejų, trijų sinonimų visiškai pakanka vienai žodžio reikšmei paaiškinti. Per gausus jų vartojimas ne tik nepadeda geriau suprasti žodžio reikšmę, bet kartais net aptemdo ją. Mat, sinonimai šalia bendros reikšmės turi, kaip minėta, ir tam tikrų, nors ir nežymių, reikšmės skirtumų, atspalvių, kurie gali kliudyti tiksliai suprasti žodžio reikšmę. „Lietuvių kalbos žodyne“ žodžių reikšmei aiškinti atrenkami patys tiksliausi, artimiausi savo reikšme sinonimai. Sugebėjimas skirti sinonimų reikšmės atspalvius, mokamai jais naudotis, aiškinant žodžius, yra svarbi sėkmingo leksikografinio darbo sąlyga.

СИНОНИМИЧЕСКОЕ ТОЛКОВАНИЕ ЗНАЧЕНИЙ СЛОВ В «СЛОВАРЕ ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКА»

А. ЛИБЕРИС

Резюме

1. В многотомном «Словаре литовского языка», который по своему объему и характеру близок к словарям thesaurus типа и включает диалектизмы, архаизмы, заимствования и другие в современном литературном языке не встречающиеся слова, чаще чем в других современных словарях используется синонимический способ толкования значений слов.

2. В первых двух томах «Словаря литовского языка», подготовленных в буржуазное время, к синонимическому толкованию часто прибегали и в тех случаях, когда более уместно было описательное определение значений слов. При этом руководствовались тем, что описательные определения будто бы часто трудно формулируются, бывают путанными и не являются совершенно точными и исчерпывающими.

Ввиду того, что объяснение одного слова другим редко бывает точным, при объяснении приводилось довольно много синонимов, которые лучше выявляли те или иные оттенки значения. Этим первые два тома «Словаря литовского языка» во многом напоминают словарь русского языка В. И. Даля, в котором синонимический способ толкования значений слов используется очень широко.

При разъяснении значений слов в последующих томах Словаря (3, 4, 5, 6) ориентировались больше на способы толкования значений, применяемых в советской лексикографии. Все основные слова литературного языка объясняются описательным способом. И лишь слова со стилистической экспрессивной окраской или не употребляемые в литературном языке объясняются синонимами (см. ниже). Используется и указательный способ толкования значений слов.

3. Лексические синонимы в Словаре в настоящее время употребляются в двух случаях: 1) в качестве вспомогательного средства в описательном определении и 2) как самостоятельное средство толкования слов.

Чаще всего синонимы в Словаре используются как вспомогательное средство в описательном определении. В этом случае сначала описательно определяется значение слова, а потом (после точки с запятой) приводится большее или меньшее количество синонимов, если они есть в языке.

4. При использовании синонимов в качестве самостоятельного средства толкования значений слов описательного определения не дается, а объясняемое слово просто сопоставляется с другими словами, близкими или идентичными по значению с синонимами.

Синонимы для самостоятельного толкования в «Словаре литовского языка» используются в следующих случаях:

а) при объяснении диалектизмов и областных слов, напр., *gorus* (горький) *kartus, aitrus, gaižus*;

б) при объяснении устаревших или ставших архаизмами слов, напр., *atakia* (месть) *kerštas*;

в) при объяснении варваризмов, жаргонных и других не употребительных в литературном языке слов, напр., *glušas* (польск. *głuszy*) 1. *kurčias* (глухой)... 2. *paikas, kvaišas, žioplas* (глупый);

г) при объяснении неудачных и не вошедших в употребление новообразований, напр., *apystova* (русск. обстановка) *aplinkybė; gerbūvis* (польск. *dobrobyt*, немецк. *Wohlsein*) *gerovė*;

д) при объяснении некоторых переносных значений слов или таких значений, которые недостаточно ясны и самостоятельны, напр., *karštas* (горячий) имеет ещё такие переносные значения: 1. *nuoširdus, uolus* (усердный); 2. *staigus, įtus* (вспыльчивый, запальчивый); 3. *skubus, neatidėliotinas* (спешный, неотложный).

5. Синонимами не объясняются:

а) синонимические слова, различающиеся особыми смысловыми оттенками, напр., слово *daina* (песня) не объясняется словом *giesmė*, так как *daina* обозначает «небольшое словесно-музыкальное произведение для исполнения одним лицом или хором» вообще, а *giesmė* — «торжественное вокальное произведение подобного рода»;

б) синонимические слова, отличающиеся яркими стилистическими или экспрессивными оттенками, напр., *piuožtis* (жестокий, свирепый) не объясняется словом *žvériškas* (зверский);

в) слова прямого значения — словами переносного значения, напр., *bijoti* (бояться) не объясняется переносным значением слова *drebėti* (дрожать);

г) литературные слова — диалектными, устаревшими, жаргонными или словами, заимствованными из других языков, напр. слово *ka-miuoti* (мучить) в Словаре объясняется словом литературного языка *var-ginti*, но не диалектным *stekenti* или заимствованием *măcăti*.

6. Синонимы, являющиеся словообразовательными вариантами и идентичны по значению, толкуются отсылочным способом, напр., диалектальный словообразовательный вариант *gyvolis* ссылается на литературное слово *gyvulys*.

7. Синонимические толкования чаще всего употребляются при определении значений глаголов и имён прилагательных, реже они применяются к существительным и совсем редко — к именам числительным и местоимениям.

8. В Словаре применяется и промежуточный способ толкования значений слов, который можно условно назвать синонимико-описательным. Иногда одно слово объясняется другим синонимом с дополнительными словами, указывающими на смысловые и стилистические оттенки объясняемого слова, напр., слово *geisti* (сильно желать; жаждать) объясняется словами *labai norèti* (очень желать; к синониму *norèti* прибавляется уточняющее слово *labai*).
